PETRE PANDREA AND HIS EXPERIENCE IN ROMANIAN COMMUNIST PRISONS

AS REFLECTED IN HIS WORKS

Ana-Gabriela Pop

PhD. Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract:Petre Pandrea was a well-known Romanian lawyer, also interested in literature. His pleas in favour of different political, ehtnic or religious minorities, as well as the fact that he was married to Elisa Pătrăşcanu, the sister of the influential communist leader Lucreţiu Pătrăşcanu attracted the Security's attention upon him, and he eventually ended up in prison.
His experience during the years of detention are partially described and analyzed in his diaries, which were published in Romania after 1989. Petre Pandrea was a very strong personality, very impulsive, unwilling to compromise and paying attention to everthing and everyone, labeling people and situation without any mercy. All these make his diaries very interesting works both as life experience and also as literary form.

Keywords: Petre Pandrea, communism, diary, prison, politics.

Petre Pandrea s-a născut pe 26 iunie 1904 la Balş, în fostul judeţ Romanaţi, într-o familie mare, tatăl său fiind un ţăran înstărit, iar mama sa – casnică. Numele de botez, păstrat şi în acte de-a lungul întregii vieţi a fost cel de Petre I. Marcu, însă a publicat în reviste şi ziare sub diverse pseudonime: Petre Marcu-Balş, Petre Diacu, Petru Albotă, Gajus, Petre Dragu, Petre I. etc

A urmat studii la Balş, Târgovişte (Liceul militar de cadeţi, în clasa profesorului Nae Ionescu) şi Craiova. A continuat cu studii de drept la Facultatea din Bucureşti, unde a susţinut şi licenţa, precum şi doctoratul cu teza *Izvoarele lui Simeon Bărnuţiu*, publicată în 1928 în *Revista de Drept public*. Pregătirea sa profesională a fost completată cu studii de doctorat şi specializare juridico-filosofică în Germania (Heidelberg, Berlin, München), Franţa (Paris), Italia (Roma), Austria (Viena), Cehoslovacia (Praga) şi Ungaria (Budapesta).

Petre Pandrea a publicat articole din cele mai diverse în numeroase reviste şi ziare: *Flacăra*, *Gândirea*, *Viaţa Românească*, *Adevărul Literar*, *Contemporanul*, *Dreptatea*, *Dimineaţa* etc.

Petre Pandrea a fost autor a numeroase lucrări de specialitate: *Psihanaliza judiciară*, *Criminologia dialectică*, *Procedura penală* etc, dar şi de interes literar, puţine dintre ele apărând totuşi antum, majoritatea lor fiind valorificate după 1989: *Portrete şi controverse* (1945), *Pomul vieţii, Jurnal intim 1944* (1945), *Brâncuşi, amintiri şi exegeze* (1967), *Eseuri* (1971), *Atitudini şi controverse* (1981), *Memoriile mandarinului valah* (2000), *Reeducarea de la Aiud (Jurnal penitenciar: 1961-1964)* (2000), *Garda de Fier, Jurnal de filosofie politică (Memorii penitenciare)* (2001), *Helvetizarea României (Jurnal intim, Pomul vieţii 1947)* (2001), *Crugul mandarinului (Jurnal intim: 1952-1958)* (2002), *Călugărul alb* (2003), *Turnul de ivoriu, Memorii* (2004), *Soarele melancoliei, Memorii* (2004), *Noaptea Valahiei, Jurnal intim: 1952-1968* (2006), *Brâncuşi, Amintiri şi exegeze: estetica lui Brâncuşi*, volumul I (2009), *Brâncuşi, Pravila de la Craiova: Etica lui Brâncuşi*, volumul II (2010), *Brâncuşi, Amicii şi Inamicii*, volumul III (2010), *Memoriile Mandarinului Valah, Jurnal: 1954-1956* (2011).

În 1932 s-a căsătorit cu Elisa Pătrăşcanu, sora liderului comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, fapt care a făcut ca el să fie permanent în atenţia organelor de siguranţă ale statului.

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)

În epocă s-a bucurat de o frumoasă reputaţie de avocat penalist pledant de mare valoare, dar mai ales unul dintre puţinii care nu s-au sfiit să accepte cazuri refuzate de alţii, fiind prea dificile şi periculoase din punct de vedere politic. Astfel, a fost apărător (deseori cu titlu gratuit) în procese implicând membrii PCR sau PNŢ, dar şi evrei sau minorităţi religioase, atât în ţară cât şi în străinătate. Probabil cel mai cunoscut caz al său a fost cel al Mănăstirii Vladimireşti din Moldova, ale cărei călugăriţe se remarcau prin păstrarea ritului vechi, aşa-zişii stilişti, şi prin austeritatea vieţii monahale. Călugăriţele şi părintele duhovnic au fost condamnaţi la ani grei de închisoare, în timp ce pentru Petre Pandrea a reprezentat un motiv pentru a doua sa condamnare la închisoare.

Petre Pandrea a fost închis în două rânduri, fiind reţinut în penitenciarele Aiud, Ocnele Mari, Uranus, Jilava, Malmaison, Piteşti. Prima dată a fost reţinut timp de 4 ani (între 1947-1952) fără a fi fost nici anchetat, nici judecat. A doua perioadă de detenţie a fost între 1958-1964, fiind condamnat în 1959 la 15 ani de muncă silnică şi eliberat cu ocazia marii amnistii din 1964. În cazul său învinuirile au fost multe şi grave: săvârşirea infracţiunii de uneltire contra ordinii sociale, activitate de agitaţie contrarevoluţionară şi defăimarea organelor de stat şi a persoanelor care desfăşoară activităţi cu caracter obştesc în România.

A fost suspendat din Baroul avocaţilor şi din Uniunea Scriitorilor în anul 1948, fiind repus în drepturi după eliberarea din 1964. Petre Pandrea a decedat în anul 1968 pe patul de spital, urmare a suferinţelor şi privaţiunilor îndurate de-a lungul anilor de detenţie.

Jurnalele sale surprind experienţa sa ca deţinut politic în închisorile comuniste, starea generală a societăţii, dar oferă şi nişte portrete extrem de acide ale principalilor lideri ai vremii, rememorări din vremea dinainte de venirea la putere a comuniştilor, surprinzând neiertător toate căderile, slăbiciunile şi viciile oamenilor politici.

De altfel, tocmai aceste portrete constituie principala atracţie a acestor scrieri, căci, dincolo de subiectivismul care transpare limpede, ele oferă şi indicii, informaţii cu privire la percepţia publică asupra acestor persoane, uneori axându-se chiar pe latura de bârfă, speculaţii, fiind destul de greu de decelat care era realitatea. Însă însuşi pitorescul diatribelor constituie farmecul, puterea ironiei lui Petre Pandrea fiind nimicitoare.

Portretul succint al lui Petru Groza este un exemplu relevant al puterii plastice şi metaforice al scrierii lui Petre Pandrea:

„Nu-mi face impresia unui vulpoi. Are o inteligenţă de şarpe şi o inimă mai curată decât a porumbiţei. (...) Există un colţ azuriu în sufletul de ocnă al lui Petru Groza."[1]

Sigur pe el, pe pregătirea sa intelectuală, pe formarea sa profesională şi, mai ales, pe competenţa şi integritatea sa profesională, Petre Pandrea nu acceptă compromisul, ci luptă pentru a susţine ceea ce considera corect.

Realizat profesional şi material, Petre Pandrea pare să îşi fi dorit totuşi să se afirme şi ca scriitor într-o măsură mai mare decât a reuşit.

„Dintre toate laturile existenţei sale (avocat, scriitor, jurnalist, sociolog, economist, moralist şi filosof), pe care singur şi le enumera (ignorând desigur multe altele) (...), calitatea de scriitor este aceea la care Petre Pandrea a ţinut, se pare, cel mai mult."[2]

Iar nerealizarea ca scriitor a resimţit-o ca pe o mare înfrângere, cu atât mai mult cu cât era conştient de talentul său, lucrul care îi fusese şi confirmat de mulţi alţii. Trecerea anilor şi greutăţile vieţii nu îl fac să renunţe la dorinţa sa de a crea ceva şi în plan literar. În plus, consideră experienţa de viaţă acumulată drept o şansă în plus de a realiza ceva în plan literar.

„Nu m-am realizat deloc ca scriitor. Aici este taina durerii mele adânci. Am spus-o cândva cu orgolii. Am fost la debut prozatorul cel mai puternic al generaţiei mele literare şi m-am risipit ca un nemernic în foiletoane şi articole de ziare. (...)Experienţa personală este un simplu borhot de

[1] Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, Prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie îngrijită şi postfaţă de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea XXI, Bucureşti, 2004, p. 47.

[2] Ştefan Dimitriu, *Arta portretului*,în Petre Pandrea, *Soarele melancoliei. Memorii*, prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea XXI, Bucureşti, 2005, p. 7

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)

fructe coapte pentru un scriitor, din care el urmează să extragă şi să decanteze lichiorurile, cărnurile şi adjuvantele, pentru un bucătar de lux, din care urmează a se prepara menu-*ul."*[3]

Autorul surprinde cu luciditate duritatea vremurilor, instabilitatea politică, dar şi a prieteniilor. Consideră închisorile drept un promontoriu al valorii, acolo fiind reţinuţi cei mai importanţi oameni ai vremii, de care se temeau comuniştii şi astfel încercau să îi neutralizeze, chiar să îi convingă să colaboreze. Încercările prin care trece îl determină pe Petre Pandrea să le considere drept un fel de moment zero, în care poate realiza ce reprezintă el însuşi:

„Am avut mulţi amici. Am avut şi oarecare duşmani politici, nişte proşti vulgari, de vreme ce-am fost în cinci rânduri arestat pentru idei scrise şi pledoarii de avocat. Am stat întemniţat peste un deceniu, în diverse reprize. Aceste puşcării au fost promontoriile cele mai înaintate ale învălmăşagului şi tempestei abătute asupra ţării mele.(...)

N-am ştiut niciodată că-mi aparţin în întregime, de prin 1921 până azi, 1966."[4]

La Petre Pandrea predomină intransigenţa, acceptarea mai degrabă a pedepsei decât înjosirea şi renunţarea la principii. Din memoriile sale răzbate mândria de a nu fi abdicat, îndârjirea, încrâncenarea de a o lua oricând de la capăt, de a nu se da bătut. Şi credinţa continuă că va reuşi să depăşească orice problemă şi provocare a sorţii.

Din memoriile lui Petre Pandrea răzbate personalitatea sa puternică, nonconformistă. Este un om care îşi cunoaşte propria valoare, este mândru de ce a făcut şi a realizat în viaţă. El ia închisoarea ca pe o nouă provocare, la care, în virtutea poziţiei sale sociale, este nevoit să răspundă cu demnitate.

„Am vorbit de la înălţimea micului meu amvon judiciar. Am ispăşit 5 ani de pârnaie, o nouă serie de sudălmi şi calomnii, familia mi-a rămas de izbelişte, în cruntă prigoană.

Eliberat, am luat-o da capo*. Eu nu pot tăcea. Eu nu pot trăi fără onoare. (...)*

Nu sunt nici măcar un erou al timpului nostru*, cum s-a creat legenda prin puşcării, fiindcă-mi dau seama că am ajuns o fantasmă legendară, am o reputaţie considerabilă în ţară, câştigată în puşcării, şi povara ei mă plictiseşte."*[5]

Conştiinţa şi profesionalismul ca avocat l-au determinat să accepte şi cazuri dificile, de care ceilalţi se fereau, însă nu regretă nici un moment. E chiar mândru că a avut curajul de a-şi urma vocaţia şi de a compărea în acele procese, chiar dacă au avut ca rezultat condamnarea sa la ani de închisoare.

„Am refuzat toată viaţa mea să fac pledoarii siropoase şi m-am simţit jignit până în adâncul sufletului, când mi s-a cerut să fac pledoarii în acuzare, am bătut cu pumnul în masă şi am plecat, senin, pentru 5 ani în puşcărie. Nu regret. Am salvat un principiu de bază al meseriei mele în Valahia, care mi-a dat timp de două decenii sens vieţii, satisfacţii şi belşug pe toate planurile."[6]

La Ocnele Mari profită de numeroasele personalităţi reunite acolo şi îşi petrec vremea ţinând conferinţe pe cele mai diverse probleme, conferinţe care îi ajută să depăşească neajunsurile şi umilinţele detenţiei. Şi aici se erijează în lider al aceste autoproclamate „Academii".

„Eram exponent, iar nu personalitate. Eram Preşedintele *unei* Academii de sub pământ*, unde zăceau cele mai frumoase inteligenţe ale Patriei. (...)*

Ce-am realizat în acţiunea de la Ocnele Mari? (...) o Academie de sub pământ, o adevărată catedrală de cultură academică, aulică, impasibilă, seniorială şi mandarinală, într-un moment de vijelie şi năpastă, ca să rămână o pildă urmaşilor noştri despre forţa, echilibrul şi înţelepciunea generaţiei mele răstignite prin răzmeriţe, războaie şi revoluţii. Am ajutat să zidim ctitoria Academiei de sub pământ de la Ocnele Mari*, pentru mântuirea noastră personală din năpastă, spleen şi sfadă."*[7]

Formaţia sa de criminalist îi permite, ba chiar îi inspiră o permanentă observare a celor cu care vine în contact. Obicei care îi permite nu doar să cunoască oamenii, dar şi să depăşească mai

[3] Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, *op.cit.,* p. 235-236.
[4] Petre Pandrea, *Soarele melancoliei. Memorii*, *op.cit.*, p. 201.
[5] Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, *op.cit.,* p. 119.
[6] *Idem*, p. 34.
[7] Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah. Jurnal. 1954-1956*, Prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie revăzută şi adnotată de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea, Bucureşti, 2011, p. 117.

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)

uşor timpul care trece, catalogând fapte şi persoane prin prisma evenimentelor, dar şi a trăsăturilor comportamentale.

Petre Pandrea foloseşte timpul care curgea lent în închisoare pentru a rememora trecutul, dar şi pentru analize la rece a ceea ce se petrecea în ţară şi ajunge la concluzia că principal vinovat pentru atmosfera din România, dar şi pentru răutatea, laşitatea şi meschinăria oamenilor îl reprezintă frica atotstăpânitoare.

„De unde provine răutatea inexplicabilă pe care o găsesc generalizată în 1955 şi nu o găseam în 1926 şi nici măcar în 1945?

Din frică. (...) În urma arestărilor masive din 1947 şi 1948, s-a abătut o mare spaimă şi asupra cetăţeanului român. N-a fost niciodată un cetăţean conştient, responsabil şi curajos. (...)

Din frică se nasc şiretenia şi răutatea. Laşitatea este primul aspect efemer. Vin epifenomenele cu caracter de permanentizare, adică răutatea benevolă şi viclenia. (...)

În această epocă, între cetăţenii români nu mai funcţionează legăturile charismatice. Nu funcţionează nici relaţiile de rubedenie. De frică, fratele nu-şi mai vede sora. Nu mai merg transmisiunile între prieteni. Prietenia este o maşină delicată, de fapt cuplarea a două maşini psihice cu ruajuri *delicate. Solidaritatea profesională a zburat. Atomizarea psihologică din spaimă este fenomenul remarcabil contemporan."*[8]

Spre deosebire de alte persoane care nu au rezistat sistemului de degradare şi înspăimântare la care au fost supuse, Petre Pandrea nu a abdicat nici un moment de la principiile sale. În stilul deja cunoscut, nu ezită să afirme cu o vădită notă de mândrie acest lucru, accentuând şi importanţa imensului său orgoliu în comportamentul său vertical.

Fiinţă raţională, Petre Pandrea nu ezită totuşi să descrie experienţele extracorporale experimentate în stare de extremă slăbiciune, cauzată de boală şi de foame. Asemenea relatări sunt locuri comune în relatările despre anii de detenţie ai majorităţii autorilor de lucrări cu caracter memorialistic. Ţine să precizeze că la vremea respectivă chiar credea că e reală experienţa, privind, însă, retrospectiv, înţelege că a fost vorba de o părere, cauzată de starea de extremă slăbiciune fizică şi psihică în care se afla.

„Venisem bolnav de icter, muribund. (...) Doream moartea. O priveam cu speranţă şi voioşie. (...)Eu ştiu şi astăzi că am depăşit materia, că mă ridicam încetinel, centimetru cu centimetru, trupul părând un fulg. A fost părere? A fost realitate? Atunci ştiam că este realitate. Acum, cu stomacul plin, fără castitate şi post, înconjurat de nevastă şi copii, plin de griji, aşteptând în vizită la mine prieteni şi rude, mi se par utopii şi halucinaţii, stări maladive de înfometare, deznădejde şi solitudine ale unui puşcăriaş"[9]

Cu toate acestea, Petre Pandrea refuză să urmeze calea bătută, menită a-l ajuta să depăşească cu mai multă uşurinţă experienţa carcerală. Nu acceptă religia ca pe un panaceu universal, nu acceptă să se scufunde în credinţă pentru a supravieţui. Preferă, plin de orgoliu, să îşi limpezească raportul cu Dumnezeirea doar în libertate, pentru a putea vorbi într-adevăr de o alegere în deplină cunoştinţă de cauză şi conştientă, nu de una conjuncturală, determinată de subminarea încrederii şi a voinţei de către condiţiile grele de detenţie.

„Eu m-am ţinut drept, în picioare, înfăşurat în vălul subţire, mătăsos, al mandarinatului. N-am îngenuncheat din orgoliu. Nu voiam să mă predau nici unei puteri văzute şi nevăzute. Cum m-aş putea preda chiar blândului Iisus, în condiţiuni de o vulgaritate morală atroce? Să am la gât cuţitul penitenciar şi să implor graţia divină? Să mă rog? Să-mi salveze viaţa, familia, libertatea?

Mi-am rezervat problema soluţionării religioase în stare de libertate, de comoditate sau fericire personală. Numai atunci conversiunea mea ar avea un sens, o frumuseţe, o valabilitate oarecare. Când ai cuţitul la os, când eşti la înghesuială, ce poate fi mai ieftin şi mai bicisnic decât să cazi în genunchi şi să te rogi pentru îndurare?"[10]

Petre Pandrea a folosit perioada de detenţie şi pentru autoanaliză, zilele de claustrare de unul singur fiind dedicate unei priviri retrospective asupra traseului său exterior, dar şi a celui interior.

[8] *Idem*, p. 147-148.
[9] *Idem*, p. 154-155.
[10] Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, *op.cit.*, p. 151.

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)

Potrivniciile pe care soarta i le-a scos în cale nu au făcut decât să îl întărească. Rezultatul scrutării interioare proclamă existenţa tăriei interioare şi, ca urmare, posibilitatea rezistenţei.

„Prima sută de zile de arest am stat singur, în claustrare de ermit, la post aproape negru de înfometarea de la Malmaison şi Piteşti. Claustrarea mi-a priit. N-am fost nici schingiuit fizic, nici torturat cu anchete. Eram în depozit*. În acea sută de zile, am făcut un tur de orizont al situaţiei şi al problemelor. Nu mă voi lăsa înfricoşat de tulburarea momentului istoric şi de turbarea oamenilor. (...) Amintirile mele afective şi livreşti sunt comori care mă pot hrăni până la moarte. N-am nevoie decât de onoare şi de chibzuinţă. Răgazul impus mă va ajuta să urc câteva trepte spre înţelepciune.*

Care înţelepciune?

Răspunsul a fost uşor: înţelepciunea plaiurilor şi a epocii mele, fiindcă eu sunt oltean şi european prin factură şi predilecţii."[11]

În ceea ce priveşte nevoia de a întocmi jurnalul, Petre Pandrea porneşte de la dispreţul faţă de această colecţie de date mizere, banale, însă înţelege şi totodată preţuieşte şi rolul confesiunii, cu rol de rememorare, de defulare, dar şi de purificare.

„De ce ţin acest jurnal intim?

De ce târăsc după mine, aproape cotidian, acest făraş cu deşeuri fiziologice, gunoaie morale şi zdrenţe de gânduri? Nici eu nu ştiu.(...)

Mizeria jurnalelor intime este indicibilă, dar şi salvatoare: prin jurnalul mnemotehnic însemnând acele stări sufleteşti hilare şi maladive, pliveşti buruiana şi înlături dejecţia!"[12]

Într-adevăr aceste însemnări sunt mai degrabă o modalitate de defulare a senzaţiilor şi gândurilor adunate pe parcursul unei zile, dar şi de rememorare a unor episoade dintr-o existenţă extrem de zbuciumată, toate dublate de cugetări, observaţii sau analize. Toate acestea concură în a transforma memoriile lui Petre Pandrea într-o operă cu caracter mult mai complex, după cum s-a şi remarcat:

„Însemnările sale, deşi zilnice, nu sunt totuşi, decât arareori, pagini de jurnal. Ele au, mai degrabă, menirea de a-l pune pe scriitorul Petre Pandrea în situaţia de a-şi descărca, zilnic, prea-plinul său sufletesc – amintiri din diferite perioade ale existenţei sale, bătălii câştigate şi bătălii pierdute, observaţii de viaţă, cugetări filosofice ori politice, analize psihologice, evocări ale unor personalităţi ale trecutului sau ale momentului. Dar, în acelaşi timp – fapt demn de remarcat – moralistul din el este întotdeauna prezent la datorie."[13]

Petre Pandrea apare ca o voce puternică şi neechivocă, din paginile lui răzbat notaţii cu puternic conţinut emoţional, nu prezintă obiectiv faptele, ci profund şi declarat subiectiv, filtrate prin prisma personală. Nota profund personală este explicabilă prin implicarea sa puternică în evenimentele narate. Petre Pandrea priveşte din miezul evenimentelor, nu liniştit, de pe margine, şi îşi asumă nota personală.

În închisoare, Petre Pandrea îşi păstrează intact orgoliul nedezminţit din viaţa de zi cu zi, priveşte, analizează şi redă fapte, situaţii, figuri de oameni din închisoare şi din libertate, neezitând să eticheteze, să descrie, accentuând nemilos tocmai pe punctele slabe ale acestora.

„Detenţia lui Pandrea, petrecută în pântecele lumii pe care o visa la 1945, este bântuită de spectre: spectrele trădătorilor care au înşelat generaţii de stăpâni, ajungând, la rându-le, stăpânii Republicii Populare, Sadoveanu sau Ralea, dar şi spectrele <<eroilor trădaţi ai clasei muncitoare>>. Memoria avocatuluui antifascist, om de legătură în operaţiunile Cominternului, este prodigioasă şi pulsiunea sadiană este o pulsiune a memoriei."[14]

Văzut de către Ruxandra Cesereanu drept un *„un meditativ fervent al condiţiei deţinutului politic din România comunistă"*[15], Petre Pandrea ne apare drept unul dintre cei mai interesanţi autori de lucrări cu caracter memorialistic, în paginile cărora întâlnim descrise în ritm alert şi profund critic,

[11] *Idem*, p. 153.
[12] Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah. Jurnal. 1954-1956, op.cit.*, p. 509.
[13] Ştefan Dimitriu, *Patetica Valahă*, în Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii, op.cit.*, p. 10.
[14] Ioan Stanomir, *Facerea lumii*, în *Explorări în comunismul românesc*, Volumul I, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 34.
[15] Cesereanu Ruxandra, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 123.

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)

momente din istoria vremii, portrete ale principalilor oameni politici şi de cultură ai vremii. Totul în stil alert şi profund personal, căci orgoliosul Petre Pandrea nu ezită să îşi aroge un punct de vedere neiertător.

BIBLIOGRAPHY

Cesereanu Ruxandra, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Polirom, Iaşi, 2005

Explorări în comunismul românesc, Volumul I, Editura Polirom, Iaşi, 2004.

Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah. Jurnal. 1954-1956,* Prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie revăzută şi adnotată de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea, Bucureşti, 2011.

Petre Pandrea, *Soarele melancoliei. Memorii*, prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea XXI, Bucureşti, 2005.

Petre Pandrea, *Turnul de ivoriu. Memorii*, Prefaţă de Ştefan Dimitriu, Ediţie îngrijită şi postfaţă de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea XXI, Bucureşti, 2004.

BDD-A26523 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:46 UTC)